

Hvor dog den aandelige Føde er sparsom!

Selskabelighed og politik på Nysø omkring 1860

Af museumsinspektør, cand.mag. Kirsten Tange Maagaard, Vendsyssel Kunstmuseum

Georgia Skovgaard skrev til sin mand, maleren Peter Christian Skovgaard, den 14. august 1864 fra sit årlige sommerophold på herregården Nysø: *“Her har været Fremmede i dag, og jeg er saa tom saa tom derefter, ja naturligvis ikke i Maven, der bliver godt fyldt, men hvor dog den aandelige Føde er sparsom!”*¹ Længere nede i brevet forklarer hun sit mismod med, at *“Politik og dertil regnes ogsaa alt hvad angaar Krigen”* ikke må berøres, men tilføjer tillige, at det måske er for det bedste, for ellers frygter hun *“Haandgribeligheder”*.²

Brevet vidner om, at Georgia – skønt hun var kommet på Nysø hele sit liv – havde et ambivalent forhold til det herregårdsmiljø, der dannede ramme om hendes som-

merferier, og peger endvidere på, at dette skal forstås i lyset af hendes indtryk af herskabets politiske sympatier, som adskilte sig fra hendes egne.

Denne artikel omhandler selskabeligheden på Nysø i sidste halvdel af 1800-årene med særligt fokus på at undersøge, hvordan de politiske brudflader i tiden forud for og under Anden Slesvigske Krig påvirkede herregårdens selskabsliv, og artiklen argumenterer i den sammenhæng for, at det billede, der bør tegnes af Nysø, er langt mere nuanceret end den ensidige opfattelse af herregården som samlingspunkt for en homogen kreds af national-liberale, som i store træk har formet eftertidens syn på herregården og dens herskab. Med selskabelighed menes her det omfattende sociale samvær med gæster fra nær og fjern, der udfoldede sig på herregården i sommermånederne.

Afsættet er den omfangsrige og i vid udstrækning ubehandlede brevkorrespondance mellem maleren P.C. Skovgaard (1817-75) og hustruen, Georgia Skovgaard (1828-68), der findes i Skovgaard Museets brevarkiv.³ Som landskabsmaler var P.C. ofte bortrejst om sommeren for at male i naturen, og imens tilbragte Georgia, sammen med parrets tre børn, dele af sommerferierne på Nysø. I løbet af de måneder, hvor parret var adskilt, udvekslede de breve om alt fra dagligdagen til samfunds-

I eftertiden har herregårdsmiljøet på Nysø været kendt for at være uhøjtideligt. Det understøttes af P.C. Skovgaards efterårsmaleri af Nysø, hvor der er givet plads til både herskab og hushold. Den usnobbete atmosfære blev imidlertid udfordret i takt med de politiske samfundsmvæltninger. Udsnit af maleriet Nysø på en klar efterårsdag, malet af P.C. Skovgaard (1817-75) i 1853. Tilhører Thorvaldsens Museum. Foto: Henrik Wichmann.

udviklingen. Georgia var en særdeles flittig brevskriver, og de breve, som er skrevet under opholdene på Nysø, giver et enestående indblik i sommerens selskabsliv. Brevene udgør ikke en objektiv kilde, men er derimod udtryk for Georgias – og således en udenforståendes – opfattelse af herregårdsmiljøet, og de er anvendt som kilde hertil i det følgende.

Kunsthistorieforskningen har i de senere år påvist nære forbindelser mellem kunst og politik i midten af 1800-tallet.⁴ Interessen herfor retter sig dog fortrinsvis mod kunstnernes forhold til de nationalliberale og efterlader forbindelser til de konservative kredse, som fandtes på flere herregårde mere eller mindre uberørte.⁵ I modsætning til mere traditionelt kunsthistorisk orienterede 1800-talsstudier anlægger denne artikel en kulturhistorisk vinkel, der forskyder fokus fra kunstneren og værket og i stedet retter blikket mod interaktionen med de omgivende miljøer – i dette tilfælde herregårdsmiljøet på Nysø. Det nærværende indskriver sig herved i en række af nyere kunsthistoriske studier, der alle fokuserer på de kontekster, hvori kunsten indgik, og dermed har medvirket til at tegne et mere multifacetteret billede af dansk 1800-talskunsthistorie.⁶ Artiklen adskiller sig dog fra den eksisterende forskning ved, at det er Georgias – og ikke P.C.s – observationer, der er omdrejningspunktet for afsøgningen af de politiske konflikters entré i Nysø's selskabsliv.

Baggrund

I fortællingen om Nysø er én mand mere end nogen anden blevet definerende for eftertidens opfattelse af herregården og dens herskab. Det drejer sig om den hæderkronede billedhugger Bertel Thorvaldsen (1770-1844), der efter sin hjemkomst fra Rom tog ophold på den syd-

sjællandske herregård i lange perioder i sine sidste seks leveår, hvor han kastede hidtil uset glans over selskabslivet og ikke mindst dets værtinde, den kunstinteresserede baronesse Christine Stampe (1797-1868), som ikke alene blev billedhuggerens mæcen, men også hans fortrolige. Med Thorvaldsen som midtpunkt samlede Christine og hendes mand, Henrik Stampe (1794-1876), nogle af tidens betydeligste kulturpersoner i stor selskabelighed. Her kom blandt andre digteren Adam Oehlenschläger (1779-1850), forfatteren H.C. Andersen (1805-75), digterpræsten N.F.S. Grundtvig (1783-1872) og kunsthistorikeren N.L. Høyen (1798-1870).⁷

Thorvaldsens tid på Nysø er rigt beskrevet,⁸ mens den efterfølgende periode ikke tidligere har været genstand for nærmere undersøgelse,⁹ skønt store dele af kultur-eliten fortsat flokkedes til Nysø om sommeren. Selskabeligheden antog dog gradvist en ny form. De mange prominente gæster, der havde givet Nysø en central plads i dansk kulturliv, blev efter billedhuggerens død i 1844 færre, og selskabet bestod nu især af herskabets yngre slægtninge,¹⁰ blandt dem altså også parret Skovgaard og de tre børn, Joakim (1856-1933), Niels (1858-1938) og Cathrine (1863-1937).¹¹

At det netop blev Nysø, der kom til at danne ramme om familiens sommerferier, var ikke tilfældigt. Georgias mor, Susette Schouw (1798-1844), var Christine Stampes søster. Familien Schouw kom derfor jævnligt på Nysø, hvor de deltog i det rige selskabsliv, som udfoldede sig omkring Thorvaldsen. Georgia lærte altså tidligt herregårdsmiljøet at kende – og fortsatte, også efter at hun i 1851 giftede sig med den unge maler P.C. Skovgaard, med at tilbringe somrene på Nysø.

Selvom selskabet således var et andet, var det – som mens Thorvaldsen levede – stadig et aktivt herregårds-

En ung Christine Stampe (1797-1868), malet omkring det tidspunkt, hvor hun og manden, Henrik, overtog baroniet Stampenborg og hovedsædet Nysø, hvor den kunstinteresserede baronesse i de kommende år modtog tidens kulturelle elite. Maleri af C.A. Jensen (1792-1870), 1827. Tilhører Thorvaldsens Museum. Foto: Public Domain.

Georgia Schouw gift Skovgaard (1828-68). Som datter af politikeren J.F. Schouw (1789-1852) var Georgias opvækst præget af omgang med en fast kreds af kunstnere og intellektuelle fra tidens nationalliberale miljø, der mødtes i det schouwske hjem for at diskutere Enevældens afskaffelse. Det værdisæt, Georgia her tilegnede sig, kom til at karakterisere hende resten af livet. Tegning af P.C. Skovgaard, 1849. Tilhører Skovgaard Museet. Foto: Lars Guldager.

miljø, der i sommermånederne udfoldede sig på Nysø. Forlystelserne var mange og talte skovture, udflugter, visitter og højtlesning. Til de daglige aktiviteter hørte også badning i Præstø Fjord samt gåture i godsets store frugthave.¹² Dertil kom omgang med herskaberne fra omkringliggende herregårde som Rosendal, Lekkende, Beldringe, Lindersvold og ved særlige lejligheder Bregtved og Gisselfeld.¹³

Reaktionær Snak

Mens selskabslivet florerede på Nysø, tog de politiske forandringer fart. I 1849 fik Danmark en fri forfatning. Den betød en afvikling af adelens særrettigheder, men indvarslede samtidig en ny storhedstid for godsejerne, der i de kommende år oplevede en generel politisk, økonomisk og social opblomstring.¹⁴ Denne udvikling markerede sig også på Nysø, hvor herregårdsmiljøet, som hidtil havde været kendt for at være uhøjtideligt og usnobbet,¹⁵ nu syntes at få et aristokratisk tilsnit, anført af parrets yngste søn, Christian (1831-97), der i sine udtalelser – som de kan læses ud af Georgias breve – flere gange lod vide, at han tilhørte en anden klasse end den borgerligt fødte Georgia.

Første gang vi mærker dette skifte, er i sommeren 1860, hvor Georgia, der allerede befinder sig på Nysø, skriver til P.C. for at bede ham udeblive fra det årlige ophold på herregården:

Men jeg skal rent ud sige Dig, at jeg helst ikke vil have Du skal komme her i denne Tid, for, Baronen er jo nydelig, men Christian er ikke til at holde ud i Længden [...] os betragter han som Snavs fra Gaden; og Slesvigholstenerne maa dog være ret nogle rare nogle.¹⁶

Dette billede understøttes af parrets ældste søn, Joakim, der i sine erindringer beskriver Christian som *“ualmindelig adelsblændet”*, og henviser til en episode, hvor familien forlod Nysø før tid, fordi Christian havde omtalt P.C. som en *“Malerklats”*.¹⁷ Det var ikke kun i Skovgaard-familiens øjne, at Christian fremstod for aristokratisk. Det samme mente hans svigerinde Jonna Stampe født Drewsen (1827-78), der i et brev til H.C. Andersen den 29. juli 1860 forklarer, hvordan Christians *“aristokratiske Nykker”* forhindrede, hvad familien troede var en forestående forlovelse, da han aldrig ville indlade sig på ægteskab med en ikkeadelig.¹⁸

Det er imidlertid ikke blot Christians overlegenhed, Georgia opponerer imod i brevet, men i lige så høj grad, at han tilsyneladende ikke besad den modvilje mod helstaten, som fandtes hos tidens liberale borgere – og at dømme efter brevene gjaldt det også størstedelen af området herregårdsherskaber til stor frustration for Georgia, som flere gange harcelerer mod de, i hendes optik, reaktionære holdninger, hun møder hos egnens godsejere: *“Af hvem? jeg hører reaktionær Snak; naturligtvis af Christian og saa alle Herregaardsfolkene heromkring”*.¹⁹

Det er ikke overraskende, at Georgia hæfter sig så markant ved herskabets stilling til tidens politiske forhold. Hendes far, professor J.F. Schouw (1789-1852), havde været en af de toneangivende politikere bag arbejdet hen imod en fri forfatning efter Enevældens fald, og barndomshjemmet fungerede i en årrække som mødested for kredsen omkring de nationalliberale. Til disse møder fungerede Georgia, efter sin mors tidlige død, som værtinde.²⁰ De nationalliberale idealer havde altså været fremherskende igennem Georgias opvækst – og blev tilige definerende for hendes ægteskab. P.C. Skovgaard

delte familien Schouws politiske synspunkter og kom hurtigt til at tilhøre den nationalliberale inderkreds. Han var således blandt de tre udvalgte malere, der deltog ved Casinomøderne i 1848, hvor spørgsmålet om Slesvigs rolle i en fri forfatning blev diskuteret,²¹ og blev tilmed en af kredsens foretrukne landskabsmalere med bestillinger fra blandt andre Orla Lehmann (1810-70) og D.G. Monrad (1811-87), der ligeledes hørte til parrets personlige venner.²²

Følelse for Nationalitet

At Georgia reagerer så stærkt på Christians og herregårdsfolkenes holdninger, er derfor langt fra forbavsende, idet de fundamentalt strider mod hendes egne. I et senere brev, også fra 1860, skriver hun igen om Christian og hans modstridende holdning til de nationalliberales ønske om en dansk nationalstat bestående af kongeriget Danmark og Slesvig uden Holsten og Lauenborg, som hun ud fra sit eget nationalliberale sindelag betragter som værende udtryk for en fortvivlende mangel på nationalfølelse:

Hvad nu Christian angaar, saa tror jeg det er allerbedst at lade som slet ingen Ting, for det er saadan en Grad borneert og intetsigende Vrøvl han opvarter med, saa det egentlig er under ens Værdighed at tage sig det nær [...] Det smærtelige ligger kun i, at der virkelig er saa stor Deel i Landet der har saa lidt Følelse for Nationalitet.²³

Etnolog Tine Damsholt har vist, hvordan der i 1800-tallet herskede to sideløbende former for fædrelandskærlighed, som hun har døbt henholdsvis den patriotiske og den na-

tionale diskurs. I førstnævnte er fædrelandet *“et abstrakt udtryk for helheden, for det samfund der var bundet sammen af kongens person som landsfader”*.²⁴ Herudfra kunne flere nationer være bundet sammen i samme fædreland – som det var tilfældet i den danske helstat. I den nationale diskurs var fædrelandskærligheden, med Romantikens mellemkomst, derimod kendetegnet ved en indre trang: *“Når mennesket fysisk var født og havde trådt sine barnesko i et bestemt fædreland, ville det i den nationale og organiske logik for altid være fyldt med en ‘længsel’, som ikke kunne stilles noget andet sted på jorden”*, som Damsholt udtrykker det.²⁵

Hvad Georgia udpeger som en mangel på nationalfølelse, er i den optik snarere udtryk for, at herskabet besad en anden opfattelse af fædrelandskærlighed end hende selv. Når Christian og egnens øvrige herskaber, hvem Georgia betegner *“Herregaardsfolkene”*, ikke så en antitese mellem helstaten og fædrelandet, kan det ses som udtryk for en patriotisk diskurs, hvor fædrelandet bindes sammen af kongemagten, mens Georgia – og tidens liberale borgere – var eksponenter for en ny, fremadstormende national diskurs, hvor fædrelandskærligheden var rod-fæstet i fødelandets natur og kultur.

Georgias beskrivelser centrerer sig om herskabets unge generation, især den yngste søn, Christian, som var den mest tyskvenlige i familien, hvilket kan aflæses af hans positive indstilling til slesvig-holstenerne, men mest udpræget ved, at han i årene op til Anden Slesvigske Krig var officer i den østrigske hær, som kæmpede mod Preussen mod Danmark.²⁶

Kunsthistoriker Kira Kofoed har i den sammenhæng vist, hvordan den borgerligt fødte baronesse Christine Stampe, modsat hovedparten af tidens liberale borgere, ikke var anti-royal, men kongetro, og dermed fremstår

Christian Stampe (1831-97) i militæruniform i 1861. Modsat brødrene Henrik og Holger, der var frivillige i Treårskrigen 1848-50, var den yngste bror, Christian, officer i den østrigske hær fra midten af 1850'erne og frem til midten af 1860'erne. Mens dette aspekt af Nysøs familiehistorie har været fortiet i litteraturen, findes der i Det Kongelige Biblioteks billedsamling dette fotografi, som viser Christian i militæruniform. Fotografi af Christian Stampe. Tilhører Det Kongelige Biblioteks billedsamling. Foto: Public Domain.

som en eksponent for den patriotiske diskurs – i lighed med Christian og de øvrige herregårdsfolk. Baronessens loyalitet over for monarkiet fremgik blandt andet af den varme modtagelse, kongeparret fik, da de i 1840 besøgte Nysø.²⁷ Kofoed indikerer herved, at billedet af Nysø som et usnobbet og åndfuldt miljø allerede var ved at krakelere i 1840'erne. Dette billede underbygges af brevvekslingerne. Et eksempel herpå er i sommeren 1849, hvor Georgia og hendes far tvinges til at flytte ud af deres værelser, da en fornem englænder ankommer.²⁸ Ligesom P.C. året efter skriver til Georgia, at han vil slå et smut forbi Nysø, da han i forbindelse med en af sine sommerrejser er i nærheden, men kun hvis der *“ingen Prindsesser er”*.²⁹ Henvisningen dækker formentlig over, at familien Stampes yngste datter, Jeanina (1833-61), spillede musik med prinsesserne Anna af Hessen-Kassel (1836-1918) og dennes svigerinde Louise (1817-98), den senere dronning Louise, der begge tilhørte den tyske adel.³⁰

Trykket

Op gennem 1860'erne steg de politiske spændinger – som i resten af samfundet – således også på Nysø, hvor de divergerende opfattelser af national identitet og den politiske situation i stigende grad gav anledning til diskussioner mellem herregårdens gæster, hvoraf hovedparten tilhørte den nationalliberale kreds, der ønskede et Danmark til Ejderen, og de lokale herregårdsherskaber, hvor de fleste tværtimod gik ind for helstatens bevarelse.³¹

I 1863 tilspidsedes den politiske situation for alvor, og i februar 1864 var Anden Slesvigske Krig en realitet.³² Da Georgia den sommer kom tilbage til Nysø, var krigen forbi, men dens efterdønninger prægede forsat selskabslivet.³³ I Georgias breve til P.C. berettes om flere

konflikter mellem deltagerne i herregårdens selskabelighed. Hun beskriver et af disse sammenstød således:

Igaar havde vi rigtignok en trykkende Dag, her var Fremmede og Høyen som hidindtil ikke har sagt et Ord blev hæftig, det var om hvorvidt Kongen var dansk eller ikke. Det er som Fru Repholtz sagde “at man skal høre saadan Noget sagt paa Dansk og af Mennesker, der vil kalde sig Danske” [...].³⁴

Kongens nationalitet var et tilbagevendende stridspunkt i samtiden. Christian den 9. (1818-1906), der blev konge i slutningen af 1863 efter den barnløse Frederik den 7.s (1808-63) død, havde sine rødder i hertugdømmerne og blev af mange anset for at være for tysksindet.³⁵ Som citatet ovenfor viser, blev spørgsmålet også diskuteret blandt gæsterne på Nysø, hvor uenighederne ifølge Georgia bidrog til at skabe en trykkende atmosfære.

Begrebet “trykkende” eller mere hyppigt “trykket” går igen i brevene, hvor Georgia anvender det til at betegne sin reaktion på den reaktionære snak, hun hører på Nysø. Den 28. juli 1864 skriver Georgia for eksempel til P.C: *“Ja Trykket lider jeg jo ikke anderledes af end ellers, endnu har jeg kun hørt overmaade lidt reaktionær Snak, men det kommer nok, for nu kommer Christian hjem en af Dagene”*.³⁶

Christian, som opholdt sig i Wien, hvor han gjorde tjeneste ved den østrigske hær, ankom efter planen til Nysø, og nogle dage senere, den 11. august, er tonen i Georgias brev en helt anden:

Det bliver ogsaa i Længden sværere at holde Trykket ud, skjøndt jeg tager mig det saa let,

*som jeg kan, det er ogsaa saa uhyre dumt og uforskammet saa det ikke fortjener andet Svar end en ordentlig Dragt Prygl.*³⁷

Georgia nævner ikke Christians tilknytning til den østrigske hær direkte. Det samme gør sig gældende for den litteratur, der er skrevet om og af herskabsfamilien på Nysø, hvor denne del af fortællingen enten helt udelades eller henvises til en bisætning eller en note.³⁸ Hvornår, i hvilket omfang og hvori hans militærtjeneste bestod, lader sig derfor vanskeligt kortlægge, men ud fra to af forfatteren H.C. Andersens efterladte breve kan det fastslås, at han i hvert fald i 1856 var i østrigsk tjeneste og formentlig allerede havde været det et par år og først tog sin afsked efter Anden Slesvigske Krig,³⁹ hvor han det følgende år giftede sig med Isabella komtesse Deymn, friherreinde af Stritez (1839-88), og umiddelbart derefter købte ejendommen Aldershvile i Bagsværd.⁴⁰ De østrigske styrker kæmpede med Preussen mod Danmark i krigen i 1864. Hvorvidt Christian spillede en rolle ved disse kampe, vides ikke, men uanset placerede hans tilhørsforhold til modparten ham, i Georgias såvel som i eftertidens øjne, på den forkerte side af en konflikt, der i årene fremover skulle blive afgørende for forestillingerne om dansk national identitet, hvorfor man i den efterfølgende historieskrivning har fortiet denne del af Nysøs historie. Georgias aversion over for Christian stak således dybere end blot irritation over hans bornerte og reaktionære holdninger, men synes uløseligt knyttet til det modsætningsforhold mellem dansk og tysk, som i disse år rodfæstede sig i det danske samfund.

Desuagtet forløb sommeren på Nysø i vid udstrækning gnidningsfrit, når blot selskabet afstod fra at tale

om krigen, hvilket frustrerede Georgia, for hvem politisk diskussion lige fra barnsben havde været forbundet med selskabelighed. Herom skrev hun den 14. august 1864:

*Politik og dertil regnes ogsaa alt hvad angaar Krigen, maa ikke berøres uden Straf [...] saa kan du tænke Dig, hvor livligt Samtalen kan blive. Idet hele taget er det for resten godt, for ellers blev det vist snart alt for livligt saa man kunde frygte for Haandgribeligheder.*⁴¹

At det ligefrem var nødvendigt at forbyde politisk samtale, understreger billedet af et konfliktfyldt miljø, hvor selskabets uenigheder i periodens politiske spørgsmål til tider var så fremtrædende, at de komplicerede den selskabelige omgang.

Velstand uden alt det Utaalelige

På Nysø traf Georgia imidlertid også ligesindede i form af familien Stampes ældste søn, Henrik (1821-92), og dennes hustru, Jonna, der forpagtede avlsgården Christinelund. Modsat majoriteten af herregårdsfolkene delte de Georgias nationale sindelag og demokratiske indstilling, og når hun opholdt sig på Nysø, gik turen derfor tit til Christinelund. I et brev fra den 11. juli 1860 skildrer hun et af disse besøg:

*Jeg har havt en rigtig rar Dag i dag paa Christinelund, Jonna er rar at tale med, kan Du troe, og Henrik har faaet Interesse for Politik [...] han er ogsaa en rigtig ivrig Landmand, saa han staaer dog som den dygtigste af Brødrene [...] Henrik har ogsaa megen Respect for Fædrelandet.*⁴²

I sin omtale af Henrik erklærer Georgia, at han er den dygtigste af brødrene, dels fordi han deler hendes positive syn på den nationalliberale Ejder-politik, der med en grænsedragning ved Ejderen ønskede at indlemme Slesvig i det danske kongerige og udskille Holsten og Lauenborg, dels fordi han er arbejdsom i sit virke som landmand – i modsætning til brødrene, Holger (1822-1904) og Christian, som derimod begge betegnes som *“frygtelig aristokratiske”*.⁴³ Vægtningen af netop disse kvaliteter ligger i forlængelse af tidens borgerlige selvforståelse, hvor mennesket ikke er noget i kraft af udvendig rang, fødsel og så videre, men i kraft af egne handlinger og evner.⁴⁴

Ud over besøg på Christinelund benyttede Georgia ofte ferierne til at besøge veninden Betty Saugmann født Jørgensen (1828-73), hvis mand var godsforvalter på den falsterske herregård Corselitze.⁴⁵ Herfra skriver Georgia den 16. juni 1860 til P.C. om et selskab i den nærliggende Horbelev Præstegård: *“[...] der var Velstand uden alt det Utaalelige som den fører med sig på Herregaardene”*, og tilføjer: *“Det er en ganske rar Følelse igjen at være mellem sine Ligemænd”*.⁴⁶

Som det ses af citatet, fremstod disse besøg som kærkomne frirum fra herregårdsmiljøet på Nysø og peger endvidere på en bevidst afstandtagen fra herskabets aristokratiske livsførelse. På trods af at Georgia var kommet på Nysø hele sit liv, var der en milevid forskel på den herskabelige levevis, der kendetegnede herregården, og hendes egen hverdag i København. De første år efter giftermålet med P.C. boede parret i en lejlighed på Christianshavn, men flyttede i 1860 til en nybygget villa på Rosenvængets Hovedvej, der dengang var beliggende i udkanten af Østerbro. Flytningen til det, der på det tidspunkt regnedes som Københavns nye fashionable

kvarter, placerede familien side om side med det bedre borgerskab og den kunstneriske elite, og naboerne omfattede flere af P.C.s malerkollegaer, såsom Wilhelm Marstrand (1810-73) og Thorald Læssøe (1816-78).⁴⁷

Selvom de havde en ung pige i huset, forestod Georgia husførelsen. Dertil kom, at hun – i tråd med Romantikens idealer – var en kærlig hustru samt en omsorgsfuld mor, der selv varetog børneopdragelsen, og som en refleksion heraf handler en stor del af brevene om børnenes ve og vel. At være gift med en maler var ikke altid let. Der fulgte en stor usikkerhed med erhvervet, og i brevvekslingerne forekommer flere passager om penge.⁴⁸ Det liv, hun levede i København, stod altså til en vis grad i kontrast til den velstand, hun mødte på Nysø, hvilket formentlig er en del af forklaringen på, at hun lægger så stærk afstand til herregårdsmiljøet. At Georgia alligevel fortsatte med at tilbringe somrene på Nysø, skyldtes givetvis de tætte familiære bånd, som der siden hendes barndom havde været mellem de to familier.

De aller tommeste af hele Kredsen

Behovet for at distancere sig fra den herskabelige levevis fremgår desuden af et brev fra den 26. juli 1860, hvori Georgia, da hun, efter at have tilbragt sommeren på

Efterhånden som børnene kom til verden, var de også med på Nysø om sommeren, og en stor del af korrespondancen handler om dem og deres færden. På Nysø kom de ud i naturen, og især drengene færdedes frit i stald og på mark, hvor de tegnede godsets dyr, fangede insekter eller legede med andre børn. Interiør med Georgia Skovgaard og sønnerne. Joakim med byggeklodser og Niels stående på moderens skød. Malet af Constantin Hansen (1804-80), cirka 1860. Tilhører Skovgaard Museet. Foto: Lars Guldager.

Maleriet med titlen Udsigt mod Nysø over Præstø Fjord. Sommeraften er malet af P.C. Skovgaard i 1846 under hans første ophold på Nysø. Ifølge et brev til kunsthistorikeren N.L. Høyen vækkede opholdet, akkurat som hos Georgia, blandede følelser hos maleren: "Jeg var da de aftalte 8 Dage paa Nysøe, og kun 7 Timer længere [...] og været paa Bal paa Bregentved, det sidste tvang hun [Christine Stampe] mig til og ovenikjøbet til at dandse".⁴⁹ Udsigt mod Nysø over Præstø Fjord. Sommeraften. Maleri af P.C. Skovgaard, 1846. Tilhører Statens Museum for Kunst. Foto: Public Domain.

Nysø, er hjemme i København og udtrykker sin glæde over igen at være tilbage i en kreds, hvor man kan tale om andet end *“Toiletter og Dineér”*, modsat familien Stampe, der ifølge Georgia hører til *“de aller tommeste af hele Kredsen”*.⁵⁰ Til sammenligning fremhæver hun en unavngiven kammerherre, som hun traf ved et selskab i København, der til hendes store begejstring talte *“ikke saa tosset om Garibaldi og Italien”*, til trods for at han var *“saa gjennem affekteret”*.⁵¹

Når Georgia så mærkbart markerer sig i forhold til herskabet, beror det dels på de økonomiske og politiske forskelle, og, som citatet ovenfor antyder, dels på, at de to miljøer havde hvert deres dannelsesbegreb. Georgia var vokset op i et rigt åndeligt miljø med tæt kontakt til den kulturelle og politiske elite, og skønt vi i enkelte breve får et glimt af det rige åndsliv, som udfoldede sig på Nysø under Thorvaldsen, tegner brevene gennemgående et billede af en åndelig afblomstring efter hans død.

Som beskrevet indledningsvis omtaler Georgia i et brev fra den 14. august 1864, efter et selskab på herregården, den åndelige føde som sparsom.⁵² Det ligger her ligefor at drage en parallel mellem hendes iagttagelse af det åndelige miljø på Nysø og kunsthistoriker N.L. Høyens foredrag afholdt i Studenterforeningen i 1863, hvori han, med tanke på konflikten med det tyske forbund, varslede nationens åndelige undergang.⁵³ At Georgias ord er en direkte afledning heraf, er tvivlsomt, men det må formodes, at hun igennem sit nære venskab med Høyen har haft kendt til foredraget eller har hørt ham fremsætte lignende synspunkter. Skønt Georgia ikke direkte nævner det nationale, kan et udblik til de øvrige brevcitater sandsynliggøre, at den sparsomme *“aandelige Føde”*, hun hentyder til, har rod heri, hvilket bekræftes af,

at brevet, som skitseret tidligere, glider over i en omtale af den politiske situation.

Men som Georgias reference til den italienske hærfører Giuseppe Garibaldi (1807-1882) indikerer, var den sparsomme åndelige føde ikke kun et udtryk for herskabets manglende forståelse for det nationale. Det kan i lige så høj grad tolkes som et vidnesbyrd om, at det brede kulturelle udsyn, som Thorvaldsen og hans samtidige bibragte Nysø, nu var borte – og i stedet var blevet afløst af andre, mere konservative værdier. Dette bekræftes også af Rigmor Stampes kommentar til bedstemoren Christine Stampes erindringer, hvori hun blandt andet citerer Christian Wolff (1836-1924) fra naboherregården Engelholm for at karakterisere udviklingen således:

*Kunstnerperioden faldt sammen med de Tidens Levevis og ideelle Liv. Det Skønne kunde godt forenes med det Tarvelige; hvad der manglede i Comfort og Luxus, erstattedes ved et rigere aandeligt Liv. Ak dette skulde ikke vedblive [...] Den naive Periode afløstes af en anden, mere moderne, den ny Tid, da “det Fornemme holdt sit Indtog paa Nysø”.*⁵⁴

I Georgias breve er det især Christian, der kommer til at personificere denne ændring. At Christian aktivt vendte sig mod det tidligere så rige åndsliv, kan også læses ud af et brev til Joakim Skovgaard skrevet flere år senere, i 1893, hvori han ser tilbage på sin opvækst og selv ytrer sit mishag ved de kulturelle værdier, der tilhørte såvel Thorvaldsens kosmopolitisme som de nationalliberale: *“Det Grundtvigianske kan være meget godt til Maade; men Det gaar mig dermed som med det Thorvaldsenske; jeg har faaet for meget af det i min Ungdom”*.⁵⁵

Selskabelighed i en politisk brydningstid

I fortællingen om selskabslivet på Nysø i midten af 1800-årene har de brudflader, der aftegner sig her, stået mere eller mindre i skyggen af herregårdens rolle som kunstmiljø og samlingspunkt for kredsen af nationalliberale, hvilket formodentlig dels bør tilskrives det sparsomme kildemateriale, dels et ønske om at værne om de sider af herregårdsmiljøet, der passede til eftertidens værdier og dermed sikrede Nysø en plads i dansk kulturliv. Uden at anfægte dette har denne artikel forsøgt at nuancere billedet ud fra de for emnet ikke tidligere behandlede brevsvekslinger fra Georgia til P.C. Skovgaard. Brevene vidner om, at Georgia, skønt hun var kommet på Nysø hele livet, havde et ambivalent forhold til herregårdsmiljøet, og tydeliggør tillige, at dette skal forstås i

lyset af hendes indtryk af selskabets politiske sympatier. Op gennem 1860'erne erfarede Georgia, hvordan herskabet og især den yngste søn, Christian, i stigende grad indtog en række, for hende, konservative politiske standpunkter, og hendes observationer bliver på den måde en prisme for det markante holdningsskifte, der, foranlediget af de politiske konflikter, skete på herregården fra slutningen af 1850'erne og frem til Anden Slesvigske Krigs udbrud, hvor det rummelige og åndfulde miljø, der kendetegnede Thorvaldsens tid på Nysø, udfordredes af en fremvoksende konservatisme. Det fremgår dermed, hvordan 1860'ernes politiske spændinger fik indflydelse på herregårdens selskabsliv, hvor de divergerende opfattelser af den politiske situation gradvist besværliggjorde den selskabelige udfoldelse.

Noter:

- 1 Brev fra Georgia til P.C. Skovgaard den 14. august 1864, mappe 6, nr. 35.
- 2 Ibid.
- 3 Flere har i de senere år fået øjnene op for brevene som kilde til dansk 1800-talskunsthistorie, for eksempel Oelsner og Grand 2010. Interessen retter sig især mod P.C.s side af korrespondancerne, mens Georgias breve ikke har været genstand for nærmere studie med undtagelse af Bro-Jørgensen 2012. Skovgaard Museet arbejder i skrivende stund på at digitalisere brevarkivet som et led i Ny Carlsbergfondets *Kilder til Dansk Kunsthistorie*, og flere breve er allerede tilgængelige i databasen.
- 4 For eksempel Oelsner og Grand 2014, 2018, Oelsner 2015 og Schmidt 2020.
- 5 Når forbindelserne til de konservative kredse alligevel berøres, er det oftest i relation til "europæerne", der betegnede den gruppe af europæisk orienterede kunstnere, som stod i opposition til "nationale" kunstnere såsom P.C. Skovgaard, og hvis købere typisk var konservative såsom kongen og adelen. Oelsner og Grand 2018, s. 162.
- 6 Se note 5.
- 7 Stilling 2014, s. 133, Smidt 2006, s. 86.
- 8 For eksempel Stampe 1912, Repholtz 1911, Gelius, Henschen og Miss 1999, Hansen og Petersen 2001 og Smidt 2006.
- 9 Mens kildematerialet om Thorvaldsens tid på Nysø – med Christine Stampes posthumt udgivne erindringer som bedste eksempel (1912) – er righoldigt, er kilderne til tiden derefter få og spredte. Af primære kilder findes erindringer fra familien Stampes yngre slægtled, for eksempel Feddersen 1929 og Bendix 1960. Af sekundære kilder kan nævnes Rigmor Bendixs bog om Carlo Dalgas (1902). Dertil tages perioden få gange op i litteraturen om Thorvaldsen. Stampe 1912, s. 316 ff og Smidt 2006, s. 88 ff.
- 10 Stampe 1912, s. 316 ff, Smidt 2006, s. 88 og Bendix 1901, s. 58f.
- 11 Hun er døbt Susette Cathrine. I litteraturen kaldes hun Susette, mens hun i familiens breve kaldes Cathrine, hvorfor hun benævnes Cathrine her.
- 12 For eksempel skriver Georgia den 10. og 17. august 1849 om to skovture og en udflugt til Bogø, mappe 3, nr. 6 og 7, mens hun den 11. august 1864 beretter om højtlesning af H.C. Andersen, mappe 6, nr. 32. Der er også flere omtaler af badning, mappe 6, nr. 35, mappe 7, nr. 14 og 18a, og gåture i den store frugthave, mappe 7, nr. 13 og mappe 6, nr. 30.
- 13 Smidt 2006, s. 87, mappe 6, nr. 36, mappe 7, nr. 17 og mappe 15, nr. 9.
- 14 Rasmussen 2006, s. 10 ff.
- 15 Den usnobbete atmosfære afspejlede ejerparrets borgerlige herkomst. Christine Stampe kom fra den borgerlige familie Dalgas, og skønt Henrik Stampe tilhørte adelen, var baroniet Stampenborg relativt nyt, oprettet af faren i 1809. Gelius, Henschen og Miss 1999, s. 9 og Stilling 2014, s. 133.
- 16 Brev fra Georgia til P.C. den 11. juli 1860, mappe 7, nr. 19.
- 17 Skovgaard 1962, s. 44.
- 18 Brev fra Jonna Stampe til H.C. Andersen den 29. juli 1860: Andersen.sdu.dk/brevbase/brev.html?bid=9829 (10. juni 2022).
- 19 Brev fra Georgia til P.C. cirka 1864, mappe 6, nr. 34. Se også mappe 6, nr. 29.
- 20 Bro-Jørgensen 2012, s. 10 ff, 16f.
- 21 Oelsner og Grand 2014, s. 88.
- 22 Ibid., s. 95.
- 23 Brev fra Georgia til P.C. den 12. juli 1860, mappe 7, nr. 14.
- 24 Damsholt 1999, s. 22.
- 25 Damsholt 2004, s. 21.
- 26 Repholtz 1911, s. 17.

- 27 Kofoed 2019, upag.
- 28 Brev fra Georgia til P.C. den 10. august 1849, mappe 3, nr. 6.
- 29 Brev fra P.C. til Georgia den 19. juni 1850, mappe 5, nr. 5.
- 30 Stampe 1912, s. 319f.
- 31 Clemmensen 1976, s. 50.
- 32 Krigen havde været undervejs i flere år, men i 1863 skærpedes den politiske konflikt, først med Martskundgørelsen, hvori man erklærede, at båndene til Holsten skulle løsnes, og siden med den såkaldte Novemberforfatning, der knyttede Slesvig tættere til Danmark. Glenthøj 2014, s. 324 ff.
- 33 Den 29. juni erobrede Preussen Als, hvorefter regeringen gik af, og fredsforhandlingerne blev sat i gang. En foreløbig fredsftale blev underskrevet den 1. august 1864. *Ibid.*, s. 420 ff.
- 34 Brev fra Georgia til P.C. den 8. august 1864, mappe 6, nr. 33.
- 35 Glenthøj 2014, s. 341.
- 36 Brev fra Georgia til P.C. den 28. juli 1864, mappe 6, nr. 29.
- 37 Brev fra Georgia til P.C. den 11. august 1864, mappe 6, nr. 32.
- 38 Hos Albert Repholtz medtages oplysningen i brødteksten, mens den i Rigmor Stampes kommentar til Christine Stampes erindringer placeres i en note. Repholtz 1911, s. 17 og Stampe 1912, s. 328 note 22.
- 39 Brev fra H.C. Andersen til Jonas Collin den 10. juni 1856: Andersen.sdu.dk/brevbase/brev.html?bid=8136 (11. juni 2022).
- 40 Brev fra Jonna Stampe til H.C. Andersen den 9. marts 1866: Andersen.sdu.dk/brevbase/brev.html?bid=12203 (11. juni 2022). Se også Bjurner og Neergaard 2022, s. 78 ff.
- 41 Brev fra Georgia til P.C. den 14. august 1864, mappe 6, nr. 35.
- 42 Brev fra Georgia til P.C. den 11. juli 1860, mappe 7, nr. 19.
- 43 *Ibid.*
- 44 Linnet 1994, s. 23.
- 45 Folketælling fra Maribo Amt, Falster Sønder Herred, Sønder Alslev Sogn 1860.
- 46 Brev fra Georgia til P.C. den 16. juni 1860, mappe 7, nr. 21.
- 47 Larsen 2010, s. 335.
- 48 For eksempel mappe 2, nr. 28.
- 49 Brev fra P.C. Skovgaard til N.L. Høyen den 22. august 1848, mappe 15, nr. 9.
- 50 Brev fra Georgia til P.C. den 26. juli 1860, mappe 4, nr. 2.
- 51 *Ibid.*
- 52 Brev fra Georgia til P.C. den 14. august 1864, mappe 6, nr. 35.
- 53 Oelsner og Grand 2014, s. 102.
- 54 Stampe 1912, s. 319f.
- 55 Brev fra Christian Stampe til Joakim Skovgaard den 15. juni 1893, mappe 13, nr. 20a-b.

Litteratur:

- Bendix, Karen Stampe: *Fra mit Livs Tjørnekrat*, Kbh. 1960.
- Bendix, Rigmor: *Carlo Dalgas – hans liv og kunst*, Kbh. 1901.
- Bjurner, Iben og Steen Neergaard: *Naar jeg omfavner Italiens Jord. Danske skæbner i syden*, Hellerup 2022.
- Bro-Jørgensen, Marianne: “Min kjæreste G.’ Georgia Schouw, gift med maleren P.C. Skovgaard”, i: Ole Degn (red.): *Fra Viborg-egnen*, Viborg 2012.
- Clemmensen, Niels: “Godsejernes organiserede politiske virksomhed under stænderforsamling og Junigrundloven”, i: *Historiske/Jyske Samlinger*, nr. 11, 1976, s. 299-261.
- Damsholt, Tine: “En national turist i det patriotiske landskab”, i: *Fortid og Nutid*, marts 1999, s. 3-26.
- Damsholt, Tine: “Følelser og subjektivering. Et fædrelandskærligt eksempel”, i: *Tidsskrift for kulturforskning*, vol. 3, nr. 2, 2004, s. 5-28.

- Feddersen, Astrid Stampe: *Minder*, Kbh. 1929.
- Gelius, William, Eva Henschen og Stig Miss (red.): *Thorvaldsen Samlingen på Nysø*, Præstø 1999.
- Glenthøj, Rasmus: *1864 – Søner af de Slagne*, Kbh. 2014.
- Hansen, Gertrud Oelsner og Anne Højer Petersen (red.): *Thorvaldsen & Nysø – billedhuggerens sidste år*, Maribo 2001.
- Kofoed, Kira: “En strid om Thorvaldsen og hans eftermæle set gennem to kvinder”, artikel på: Arkivet.thorvaldsensmuseum.dk/artikler/bolette-puggaard-og-christine-stampe-en-strid-om-thorvaldsen-og-hans-eftermæle-set-gennem-to-kvinder, 2019 (12. juni 2022).
- Larsen, Peter Nørgaard: “En forsmag på paradiset. P.C. Skovgaards sene landskaber”, i: Gertrud Oelsner og Karina Lykke Grand (red.): *P.C. Skovgaard. Dansk guldalder revurderet*, Aarhus 2010, s. 335-347.
- Linnert, Ragni: “Guldalderens billedudtryk i filosofisk optik”, i: *Meddelelser fra Thorvaldsens Museum*, 1994, s. 21-35.
- Oelsner, Gertrud og Karina Lykke Grand (red.): *P.C. Skovgaard. Dansk guldalder revurderet*, Aarhus 2010.
- Oelsner, Gertrud og Karina Lykke Grand: “Politisering af det nationale? Billedkunstneriske og politiske strategier omkring midten af 1800-tallet i Danmark”, i: *Passepartout*, nr. 35, 2014, s. 65-113.
- Oelsner, Gertrud: *En fælles forestillet nation. Dansk landskabsmaleri 1807-1875*, Aarhus 2016.
- Oelsner, Grand og Karina Lykke Grand: “Visuelle konfliktzoner og kulturkampe i dansk kunst”, i: Sissel Bjerrum Fossat, Rasmus Glenthøj og Lone Kølle Martinsen (red.): *Konfliktzonen Danmark. Stridende fortællinger om nyere dansk historie*, Kbh. 2018, s. 160-179.
- Rasmussen, Carsten Porskrog: “Mellem Grundlov og Lensafløsning”, i: Britta Andersen, Dorthe Christensen og Carsten Porskrog Rasmussen (red.): *Herregårdens Indian Summer. Fra Grundloven 1849 til Lensafløsningsloven 1919*, Dansk Center for Herregårdsforskning 2006, s. 9-18.
- Repholtz, Albert: *Thorvaldsen og Nysø*, Kbh. 1911.
- Schmidt, Sally Schlosser: *Politik og pensler – Guldalderkunsten og politik i dansk billedkunst fra 1830'erne til 1860'erne*, Aarhus 2020.
- Skovgaard, Joakim: *Minder fra barndom og ungdom*, udgivet af Henning Høirup, Viborg 1962.
- Smidt, Claus M.: “Gæst på godset”, i: Gertrud Oelsner (red.): *Udsigt til Guldalderen*, Storstrøms Kunstmuseum og Skovgaard Museet 2006, s. 77-93.
- Stampe, Rigmor (red.): *Baronesse Stampes erindringer om Thorvaldsen*, Kbh. 1912.
- Stilling, Niels Peter: *Danmarks Herregårde. Sjælland, Møn og Lolland-Falster*, Kbh. 2014.

Utrykt kildemateriale:

- Folketælling for Maribo Amt, Falster Sønder Herred, Sønder Alslev Sogn 1860: Arkivalieronline, www.sa.dk.
- SDU, H.C. Andersen Centret, Brevbase for H.C. Andersen: Andersen.sdu.dk/brevbase.
- Skovgaard Museets brevarkiv.